

УКООСПІЛКА
ЛЬВІВСЬКА КОМЕРЦІЙНА АКАДЕМІЯ

ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНОЇ КОН'ЮНКТУРИ

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ З КУРСУ “КОН'ЮНКТУРА РИНКІВ”
для самостійного вивчення студентами економічних
спеціальностей

ЛЬВІВ
Видавництво Львівської комерційної академії
2003

УКООПСІЛКА
ЛЬВІВСЬКА КОМЕРЦІЙНА АКАДЕМІЯ

ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНОЇ КОН'ЮНКТУРИ

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ З КУРСУ "КОН'ЮНКТУРА РИНКІВ"

для самостійного вивчення студентами економічних спеціальностей

ЛЬВІВ

Видавництво Львівської комерційної академії

2003

Уклала: к.е.н., доц. Іванова Л.О.

Рецензенти: ст. викл. Федорчук А.І.,
ас. Орел Л.М.

Відповідальний за випуск: д.е.н., проф. Дайновський Ю.А.

Рекомендовано до друку кафедрою маркетингу

Протокол №4 від 25.11.2003р.

© Іванова Л.О ..

2003

1. ПОНЯТТЯ КОН'ЮНКТУРОУТВОРЮВАЛЬНОГО ФАКТОРУ. КЛАСИФІКАЦІЯ КОН'ЮНКТУРОУТВОРЮВАЛЬНИХ ФАКТОРІВ

Економічна кон'юнктура в кожний даний момент або період часу є наслідком якого-небудь явища і одночасно причина деякого нового явища. Зміни економічної кон'юнктури відбуваються під впливом різноманітних причин, що обумовлює необхідність їх виявлення.

В широкому розумінні різні явища та обставини як причини, що викликають певні зміни економічної кон'юнктури, прийнято називати факторами (від лат. *factio* - творець, винуватець).

У словнику іншомовних слів наводиться наступне визначення поняття фактора: "Фактор - причина, рушійна сила здійснюваного процесу і одна з основних його умов".

Виходячи з цього визначення, кон'юнктурутворювальний фактор (КУФ) - це рушійна сила (або причина), яка визначає характер мінливої кон'юнктури, напрям і темпи її розвитку та одночасно одна з умов цього економічного процесу за конкретних обставин.

Кон'юнктурутворювальні фактори необхідно розглядати як конкретну форму прояву економічних законів і закономірностей або найважливіших умов функціонування економіки. Логіка поняття КУФ у тому, що всі явища необхідно розглядати у їх взаємозв'язку і взаємообумовленості.

Зміна загальногосподарської кон'юнктури чи кон'юнктури певного товарного ринку відбувається під впливом різних факторів, які мають як самостійний, так і взаємопов'язаний і взаємообумовлений характер.

Економічна кон'юнктура виступає як багатофакторне явище, де КУФ є її складовими.

На різних етапах розвитку світового господарства співвідношення значимості факторів, різних за змістом, характером дії і тривалістю впливу на економічну кон'юнктуру, суттєво змінюється. В конкретних історичних умовах то одні, то інші фактори стають визначальними у формуванні

та розвитку загальногосподарської кон'юнктури і кон'юнктури товарних ринків.

Складність дослідження і прогнозування економічної кон'юнктури обумовлюється надзвичайно великою кількістю мінливих і різних за своєю природою та спрямованістю факторів, що її формують. Їх різноманітна причинно-наслідкова обумовленість і деколи суперечливість у формах прояву та інтерпретації дуже ускладнює розподіл і точну оцінку значимості кожного з факторів. Тому вивчення ознак і принципів класифікації КУФ представляє як теоретичний, так і практичний інтерес в теорії економічної кон'юнктури.

Для вивчення кількісного, а головне - якісного впливу на економічну кон'юнктуру, всю різноманітність факторів можна поділити на такі групи, що показані в табл. 1.

Таблиця 1

Класифікація кон'юнктурутворювальних факторів

№ з/п	Класифікаційна ознака	Група факторів
1	Зв'язок з економічним циклом відтворення	1.1. Циклічні 1.2. Нециклічні
2	Приналежність до об'єкта, що вивчається	2.1. Ендогенні (внутрішні) 2.2. Екзогенні (зовнішні)
3	Характер дії	3.1. Постійнодіючі 3.2. Непостійнодіючі
4	Передбачуваність	4.1. Передбачувані (прогнозовані) 4.2. Непередбачувані (непрогнозовані)
5	Приналежність до різних сторін ринкового механізму	5.1. Фактори попиту 5.2. Фактори пропозиції 5.3. Фактори ціни
6	Керованість	6.1. Керовані (регульовані) 6.2. Некеровані (нерегульовані)
7	Тіснота зв'язку	7.1. Безпосередньо впливають 7.2. Опосередковано впливають
8	Спрямованість дії	8.1. Стимулюючі 8.2. Стримуючі
9	Сфера походження, формування	9.1. Економічні 9.2. Соціальні 9.3. Політичні 9.4. Природні 9.5. Науково-технічні

№ з/п	Класифікаційна ознака	Група факторів
10	Тривалість впливу	10.1.Довгострокові 10.2.Середньострокові 10.3.Короткострокові

Розглянемо детальніше окремі класифікаційні ознаки та групи КУФ, що їм відповідають.

Зв'язок з економічним циклом. Поняття “економічна кон'юнктура” перш за все пов'язано з особливостями процесу відтворення. Проте на економічну кон'юнктуру впливають і інші фактори у формі прояву державного і міждержавного регулювання економіки, науково-технічного і технологічного прогресу, глобалізації світогосподарських зв'язків тощо. Тому всі КУФ поділяють на дві основні групи: циклічні (пов'язані зі зміною фаз економічного циклу) і нециклічні (всі інші КУФ). Обидві групи факторів діють одночасно і в тісному переплетенні, доповнюючи і посилюючи один одного або, навпаки, взаємно послаблюючи силу впливу. Детальніша характеристика цих двох груп факторів подана у наступних розділах даної теми.

Тут зазначимо лише, що співвідношення значимості впливу циклічних і нециклічних факторів на економічну кон'юнктуру має динамічний характер. Це означає, що в окремі історичні періоди превалюючу роль може відігравати то одна, то інша група факторів. Прикладом домінуючого впливу циклічних факторів на кон'юнктуру може бути кон'юнктура світового господарства 20-30 років ХХ ст. Навпаки, в період після Другої світової війни (50-60 рр. ХХ ст.) визначальну роль у розвитку економічної кон'юнктури відігравали нециклічні фактори, обумовлені відновленням зруйнованого господарства, державно-монополістичним регулюванням економіки, різними напрямками НТП, появою ТНК і т.д. В таких умовах сам процес відтворення деформувався, змінився характер впливу циклічних: факторів на економічну кон'юнктуру, їх вплив ослаб.

Нециклічні фактори визначають особливості розвитку кожного конкретного циклу, надають йому індивідуальні, неповторні в деталях риси. Значимість цих факторів у формуванні й розвитку кон'юнктури досить

різна. Зокрема, роль нециклічних КУФ і сила їх впливу на формування загальногосподарської кон'юнктури помітно слабша порівняно з впливом цих факторів на кон'юнктуру окремих товарних ринків. З найбільшою силою вплив нециклічних КУФ розгортається на ринках сировинних та сільськогосподарських товарів.

Приналежність до об'єкта, що вивчається. Всю сукупність КУФ, що визначають формування і розвиток економічної кон'юнктури, прийнято поділяти на внутрішні (ендогенні) і зовнішні (екзогенні).

Внутрішні фактори обумовлені закономірностями розвитку об'єкта, що вивчається (загальногосподарська кон'юнктура країни чи кон'юнктура товарного ринку). Це означає, що ендогенні фактори виникають як результат процесу саморозвитку цих економічних систем.

Зовнішні фактори визначаються взаємодією елементів досліджуваного об'єкта з зовнішнім середовищем.

В окремих випадках екзогенний характер КУФ стосовно досліджуваного об'єкта є очевидним, наприклад стихійні лиха, сезонність, мода і т.д. Але в багатьох інших випадках здійснити розмежування КУФ на основі цього критерію не просто. Тут необхідно враховувати, що багато екзогенних та ендогенних факторів кон'юнктури тісно пов'язані один з одним і породжують взаємопроникаючі впливи.

Передбачуваність. В теорії та практиці дослідження економічної кон'юнктури широко застосовується поділ факторів на передбачувані (прогнозовані) та непередбачувані (непрогнозовані), випадкові. Зрозуміло, що передбачувані фактори можна прогнозувати і враховувати в практичній діяльності на ринку, а випадкові фактори не можуть бути передбачені і задалегідь враховані.

До перелбачуваних факторів можна віднести форми прояву циклу відтворення, методи державного та міждержавного регулювання економіки, різноманітні аспекти діяльності ТНК, напрям і розвиток НТП, сезонність.

До непередбачуваних КУФ відносяться погодні фактори, стихійні лиха, відкриття нових родовищ корисних копалин, загострення міжнародної обстановки і політичні конфлікти, окремі заходи уряду (введення ембарго, девальвація валюти та ін.). Слід зазначити, що вплив наведених та інших такого роду факторів на макрорівні, тобто на розвиток загальногосподарської кон'юнктури, в цілому незначний. Більш вагомим є їх вплив на мікроекономічному рівні, вони можуть короткостроково впливати на кон'юнктуру окремих товарних ринків, на становище на ринку окремих фірм і підприємств. Необхідно враховувати, що дія випадкових факторів посилює невизначеність розвитку економічної кон'юнктури. Випадковість виникає в результаті одночасного впливу комплексу складних причин. Багато випадкових явищ у розвитку ринку породжуються одночасно і внутрішніми і зовнішніми для даного ринку причинами. Окрім цього, у реальному житті те чи інше явище може бути дуже несподіваним, а причини його появи невідомі.

Керованість. В практиці кон'юнктурних досліджень особливо важливе значення має можливість впливати на фактори, управляти ними, що зумовлює поділ КУФ на керовані та некеровані. Необхідні умова керованості - передбачуваність зміни того чи іншого фактору за певних обставин. Але ця умова є недостатньою, оскільки не на всі передбачувані фактори можна впливати (погода, зміна сезонів та інші екзогенні фактори). До **керуваних** відносять ендогенні фактори із числа передбачуваних, на які може впливати суб'єкт управління.

Наприклад, прогноз кон'юнктури товарного ринку визначив тенденцію розвитку (підвищувальну або понижувальну) та приблизний рівень цін на товар А. Дані прогнозу дозволять експортеру товару А (за умови знання місткості ринку) керувати факторами пропозиції, впливаючи на' обсяги виробництва і експорту даного товару через завантаження виробничих потужностей, рівень витрат виробництва, державні субсидії, обсяг інвестицій тощо. Прогнозні оцінки розвитку ринку товару А будуть також використані і імпортерами. Вони можуть управляти факторами попиту, впливати на обсяги імпорту та споживання даного товару певними засобами

(пропаганда, реклама, прямий продаж та ін.). Таким чином, обидва суб'єкти товарного ринку своїми методами впливають на різні фактори попиту і пропозиції, які і визначають ринкову кон'юнктуру.

Спрямованість дії. За цією класифікаційною ознакою КУФ поділяються на такі, що стимулюють розвиток кон'юнктури і стримують, послаблюють її. Зазначений поділ особливо важливий для аналізу і прогнозу кон'юнктури окремих товарних ринків, що дозволяє краще орієнтуватися в ситуації на ринку і приймати відповідні маркетингові рішення.

Тривалість впливу. Тривалість впливу того чи іншого фактора на економічну кон'юнктуру є його важливою характеристикою. З позиції методології прогнозування економічної кон'юнктури всі КУФ за тривалістю їх прояву і впливу класифікують на:

- 1) короткострокові (декілька тижнів - 1,5-2 роки);
- 2) середньострокові (3-9 років);
- 3) довгострокові (10-15 років і більше).

Короткострокові - це фактори суто кон'юнктурного характеру, тобто такі, що визначають поточний попит і пропозицію. Вони характеризуються високою динамічністю. До короткострокових відносять також фактори тимчасового і випадкового характеру, навіть не дивлячись на те, що в окремі періоди вони можуть мати дуже сильний вплив і навіть бути причиною масштабних, важко-передбачуваних криз світового рівня. Яскравий приклад - сильна фінансова криза у країнах Південно-Східної Азії у 1997р., яка потрясла світове господарство.

Середньострокові - це фактори, що визначають циклічний характер розвитку сучасного світового господарства. Прикладом є характерний для ринкових економік всіх промислово розвинутих країн фактор циклічності виробництва. У першооснові цього фактору лежить процес оновлення капіталу, що є однією з причин криз, які регулярно охоплюють світову економіку. Саме циклічний характер її розвитку (стійко спостерігається понад сто років) визначає загальногосподарську кон'юнктуру у світі та провідних країнах.

Аовгострокові - це постійнодіючі нециклічні КУФ, такі, зокрема, як науково-технічний і технологічний прогрес, подальша концентрація і монополізація у сфері виробництва і капіталу, діяльність транснаціональних корпорацій, глобалізація світової економіки тощо. Знання тривалих тенденцій розвитку економіки необхідне для правильного розуміння конкретної економічної ситуації і у даний момент і особливо в перспективі.

Цілком очевидно, що в кожен період часу на ринку одночасно діє весь комплекс факторів - від короткострокових, тимчасових і випадкових до довгострокових. Але їх вплив на динаміку основних ринкових показників для різних періодів принципово різних.

Врахування і оцінка наведених у табл. 1 груп факторів формування і розвитку економічної кон'юнктури лежить в основі загальної науково-методичної бази для розробки відповідних прогнозів.

2. ОСОБЛИВОСТІ ЦИКЛІЧНИХ КОН'ЮНКТУРОУТВОРЮВАЛЬНИХ ФАКТОРІВ

В основі змін загальногосподарської кон'юнктури і кон'юнктури товарного ринку лежать циклічні закономірності розвитку економіки. "Економіка ніколи не знаходиться в стані спокою, - пише автор теорії "Економікс" Пітер Самеульсон, - економічний цикл - спільна загальна риса майже для всіх сфер економічного життя і для всіх капіталістичних країн". У своєму розвитку ринок проходить ряд циклів, які змінюють один одного за принципом: піднесення - спад - піднесення і т.д. Піднесення ринку призводить до його перенасичення, кризи збуту, її змінює депресія, діловий застій, який поступово переходить до пожвавлення ділової активності. Така зміна циклів повторюється багатократно.

Таким чином, економічний цикл означає чергування піднесень і спадів рівнів ділової активності протягом визначеного часу.

Цикли можуть мати різну тривалість та інтенсивність у залежності від конкретних економічних обставин і дії комплексу інших факторів. Це зумовлює тривалість періоду їх фаз (кризи, депресії, пожвавлення, піднесення).

В економічній теорії кон'юнктури прийнято виділяти:

- довгі цикли ("великі цикли кон'юнктури" або "цикли Кондратьєва");
- середні цикли (малі цикли ділової активності);
- короткі цикли (до 5 років).

АОВГІ ЦИКЛИ в економіці пов'язують із коливальними тенденціями на макроекономічному рівні, з періодами, що перевищують горизонт пізнання одного покоління (45-60 років). Такі коливання малопомітні на фоні економічної дійсності, що швидко змінюється. Заслуга російського економіста М.Д. Кондратьєва, автора "Больших циклов конъюнктуры" (1925 рік, Москва), полягає в твердженні, що основною причиною довгоплинних коливань є розвиток науково-технічного прогресу, який відбувається не плавно чи монотонно, а поштовхами, циклічно і пов'язаний з соціально-економічними процесами в суспільстві. Це означає, що у розвитку НТП спостерігається певна періодичність в приливах і відливах технологічних відкриттів та інновацій, передування екстенсивної та інтенсивної частин НТП, а також технологічні розриви. Ці явища в економічній літературі відомі як "цикли Кондратьєва". Згідно з теорією Кондратьєва, оновлення основного капіталу ("основних капітальних благ") відображає динаміку НТП і є матеріальною основою великих циклів кон'юнктури. У своїй теорії М.Д. Кондратьєв підкреслив, що кожен довгий цикл протікає в нових конкретно-історичних умовах на новому рівні розвитку виробничих сил.

Концепція довгих циклів наближує до розуміння деформації середньотривалого циклу відтворення - важливої умови формування економічної кон'юнктури.

Середні/ ЦИКЛИ або цикли ділової активності середньої тривалості (7-11 років) ніби нанизуються на відповідні фази довгого циклу і змінюють свою динаміку залежно від нього - у періоди піднесення більше часу припадає на "процвітання", а в періоди тривалого спаду поглиблюються кризові явища.

Короткі цикли (до 5 років) характерні для життєвого циклу товарів, що формують нову галузеву структуру економіки, тобто вони визначають кон'юнктуру певної галузі. Окремі економісти виділяють ще короткі хвилі, які зазвичай обумовлені сезонними коливаннями.

Важливе значення при вивченні тенденцій розвитку загальногосподарської кон'юнктури і кон'юнктури товарних ринків має зміна фаз середньострокових економічних циклів. Саме вона розглядається основною причиною регулярних коливань кон'юнктури ринкового господарства.

Специфіка кон'юнктурних досліджень (загальногосподарської кон'юнктури і кон'юнктури товарних ринків) вимагає знання циклічних закономірностей розвитку економіки, в тому числі характерних ознак кожної фази економічного циклу та умов переходу виробництва з однієї фази циклу в іншу.

Розглянемо основні ознаки окремих фаз економічного циклу.

/. **Криза**, як фаза економічного циклу, обумовлена тим, що періодичне оновлення основного капіталу веде до зростання ефективності виробництва, до перевищення пропозиції товарів та послуг над попитом і в кінцевому підсумку - до перевиробництва. В результаті виготовлена продукція не знаходить збуту.

Звідси: падіння прибутків, ріст невикористаних потужностей, зниження курсів акцій, скорочення вкладень в основний капітал, ріст безробіття, зменшення обсягів виробництва (або помітне зниження темпів його росту). Кризовому спаду виробництва передують зниження товарних цін та інші ознаки кризи: кредитна напруга, падіння курсів акцій, зменшення обсягів оптової і роздрібною торгівлі тощо. Таким чином, симптоми кризи, що починається, насамперед виявляються у сфері обігу і кредиту, а вже потім починається спад виробництва. Спад виробництва викликає ланцюг банкрутств суб'єктів господарювання, що спричиняє зменшення сукупного прибутку і зниження цін. При цьому під час кризи виживає той, хто виробляє адекватну ситуації продукцію. А значить, в надрах кризи виникають передумови для наступного розвитку потрібних споживачу, кращих товарів.

Таким чином, роль кризи двоїста. З одного боку, вона спричиняє скорочення виробництва, зниження цін і банкрутство частини суб'єктів господарювання. З іншого боку, кризові явища сприяють природному добору ефективних виробництв. Кожне подолання кризового стану у кінцевому рахунку сприяє підвищенню рівня господарювання, заміні застарілих

технологій, структурним зсувам виробництва і зростанню національного доходу. Спад спричиняє і зовнішньоекономічні наслідки у вигляді скорочення імпорту і збільшення експорту, оскільки виробники, що не можуть продавати товари на внутрішньому ринку через зниження сукупного попиту, розширюють свій продаж на світовому ринку.

2. Аепресія - фаза циклу, яка йде за кризою і характеризується застоєм в економіці. Функціонують лише сильні фірми з порівняно невеликими витратами виробництва, котрі можуть працювати з деяким прибутком навіть при мінімальних цінах.

В період депресії стає очевидним, що структура економіки змінюється на користь технічно та економічно передових виробництв, у той час як інші припиняють своє існування.

На тривалість депресії впливає термін служби майна тривалого користування і розміри витрат на збереження товарних запасів, що мають "розсмоктатися" до початку фази поживлення.

Депресія, що затяглася, свідчить про наявність зовнішніх сильних збурень (політичних, соціальних тощо), які виводять економічну систему в стан нерівноваги. Для повернення системи до стану початкової рівноваги звичайно рекомендують скорочення податкового пресу на виробників і державне регулювання розподільчих процесів.

Загальновідомо, що в періоди кризи депресії знижується попит на товари і послуги, які задовольняють верхні рівні потреб піраміди А. Маслоу і одночасно зберігається (або незначно знижується) попит на товари першої необхідності.

3. Поживлення. Скорочення виробництва на етапах кризи і депресії в остаточному підсумку призводять до зростання цін на товарну масу, яка скоротилася. У разі депресії відбувається поступове вирівнювання і зростання заходів, що оживляє сукупний попит. Проте на цьому етапі неможливо розширити виробництво до рівня зрослого попиту, оскільки матеріальна база виробництва за період кризи відстала від наявних потреб. Тому під час поживлення інвестиції в основний капітал здійснюються го-

ловним чином у формі оновлення, тобто застаріле, морально зношене обладнання змінюється новим, сучаснішим і продуктивнішим.

Масове оновлення основного капіталу викликає збільшення попиту на велику кількість товарів, в першу чергу на сировину. Зростає попит на позичковий капітал, підвищуються ціни, збільшуються прибутки. Підприємства, які виготовляють обладнання, отримують замовлення і в свою чергу, починають закуповувати сировину і напівфабрикати. Все це дає поштовх зростанню виробництва у ряді галузей, але поки що в межах, які не перевищують найвищу точку попереднього економічного циклу.

4. Піднесення - це фаза циклу, під час якої промислове виробництво перевищує максимальний рівень виробництва попереднього економічного циклу.

У цій фазі відбувається прискорене зростання виробництва. На її початку ціни на продукцію зростають, проте динаміка виробництва випереджає темпи підвищення цін, що в остаточному підсумку уповільнює і припиняє їх зростання. У цій фазі збільшуються обсяги загальних прибутків, за інерцією промислове виробництво перевищує максимальний рівень відповідності попиту і пропозиції, настає перевиробництво і фаза піднесення переростає у фазу кризи (іноді з катастрофічною швидкістю), тобто в остаточному підсумку система повертається у стан нового витка економічного циклу. Слід зазначити, що стан кон'юнктури окремих товарних ринків в кожний конкретний момент не є ідентичним, не співпадає повністю з розвитком чергового економічного циклу.

Якщо процес виробництва розвивається у відомому циклічному співвідношенні з більше або менше яскраво вираженими коливаннями в окремих фазах циклу, то зміни кривої кон'юнктури можуть піддаватися різким коливанням під час конкретних фаз циклу: у фазі підйому спостерігаються зриви кон'юнктури в окремих країнах і на різних ринках, а у фазі кризи можливі її тимчасові злети.

Велике практичне значення для аналізу і особливо для прогнозу економічної кон'юнктури має вибір критеріїв, які дозволяють дати кількісну оцінку циклу і його окремих фаз. Такими критеріями можуть бути:

- тривалість циклу і його окремих фаз;
- епіцентр економічного циклу;
- масштаб коливань певних показників, перш за все обсягів промислового виробництва, зовнішньої торгівлі, цін, інвестицій, обсяг товарних запасів та ін.

Показово, що конкретно-історичні умови розвитку циклів роблять неможливим їх просте повторення. Кожен новий економічний цикл у змінених умовах має поряд із загальним закономірностями свої специфічні особливості.

Сучасні цикли характеризуються наступними особливостями:

1. Скорочення тривалості циклу, викликане прискоренням морального старіння, і відповідно, заміною основного капіталу.

Тривалість циклів - 10,3 р. в першій половині XIX ст.; 7,6 р. - з початку XX ст. до 2-ої Світової війни; 4,3 р. - після 2-ої Світової війни; 1,8-2 р. - в 90-их роках XX ст.

2. Менше помітна періодичність циклів, що обумовлено практично неперервним оновленням основного капіталу (найбільше - у вигляді його активної частини: машин та обладнання) в умовах ускладненої конкуренції (конкурентної боротьби).
3. Поступовий перехід до фази кризи (вповзання в кризу), що пов'язано з впровадженням і застосуванням маркетингу, коли зміни попиту фіксуються і на їх основі вносяться своєчасні корективи у виробництво.
4. Збільшення невикористаних потужностей, а не перевиробництво товарів в період кризи.

3. ПОСТІЙНОДІЮЧІ НЕЦИКЛІЧНІ КОН'ЮНКТУРОУТВОРЮВАЛЬНІ ФАКТОРИ

Динамічність і непостійність, неперервні і нерідко різкі коливання є важливою характерною рисою кривої кон'юнктури. Це обумовлено тим, що у формуванні розвитку кон'юнктури світового господарства загалом, економіки окремо взятої країни або окремого ринку поруч з факторами економічного циклу немаловажливу роль відіграють фактори нециклічні.

Всі нециклічні кон'юнктурутворювальні фактори можна поділити на:

1. Постійнодіючі кон'юнктурутворювальні фактори.
2. Непостійнодіючі (тимчасові, випадкові) кон'юнктурутворювальні фактори.

Така класифікація обумовлена тим, що перша група факторів є основою для ринків машин і обладнання, готових виробів, а друга - для ринків сировинних, сільськогосподарських товарів, ринків рибороловства, лісового господарства, для ринків товарів сезонних галузей промисловості (виноробної, цукрової, консервної, будівельної).

Важливими постійнодіючими нециклічними факторами формування і розвитку економічної кон'юнктури є:

1. Науково-технічний і технологічний прогрес.
2. Інтеграція і глобалізація світового господарства.
3. Державне і міждержавне регулювання економіки.
4. Валютна та кредитно-грошова ситуація.
5. Стан інформаційних систем та інформаційних технологій.
6. Енергетичні та екологічні проблеми.
7. Конкуренція.
8. Діяльність ТНК.
9. Діяльність міжнародних організацій (СОТ, МВФ, МБРР та ін.).
10. Діяльність товарних міжнародних асоціацій (ІБО, ЩО, МККБта ін.).
11. Дія міждержавних і міжнародних торгових угод.
12. Нерівномірна участь окремих країн і регіонів у світовому обміні.
13. Подальша концентрація і монополізація у сфері виробництва і капіталу.

Розглянемо вплив окремих постійнодіючих нециклічних КУФ на ринкову ситуацію.

НТП лежить в основі “довгих хвиль” кон’юнктури, в основі економічного промислового циклу (середньострокового), в основі галузевого циклу товарів, що формують нову галузеву структуру економіки. Багато дослідників закономірностей динаміки НТП (С.Ю.Глазьев, Л.А.Клименко, С.М.Мельников) фокусують увагу на двох напрямках НТП, які розвиваються зовсім не синхронно. Один з них - це створення принципово нових видів кінцевої продукції, другий - розробка і вдосконалення технологічних процесів.

Ці два напрями по-різному впливають на зайнятість виробничих ресурсів, зокрема, на зайнятість робочої сили, а разом з тим, і на стан економічної кон’юнктури. Формування і швидкий ріст нових галузей розширюють можливості для зайнятості, оскільки утворюються нові сфери використання ресурсів. Це сприятливо позначається на загальному розвитку кон’юнктури. Вдосконалення технологічних процесів сприяє вивільненню ресурсів. Якщо це не компенсується утворенням і розширенням нових галузей, то зростає безробіття, знижується рівень завантаження виробничих потужностей, і в цілому кон’юнктура погіршується.

Конкретними проявами фактора НТП є бурхливий ріст виробничих сил, обсягів промислового виробництва, зовнішньої торгівлі, а також зміни галузевої структури економіки.

Разом із швидким розвитком традиційних галузей виникають нові, значно швидше оновлюється товарний асортимент, з’являються на ринках принципово нові товари. Найвищими темпами відбуваються зміни у галузях машинобудування.

Таким чином, НТП веде до значного розширення товарних ринків і зміни їх структури.

Разом з тим НТП породжує низку явищ, які негативно впливають на кон’юнктуру. Перш за все загострюється проблема реалізації. Збільшення виробничих можливостей не супроводжується адекватним розширенням збуту, оскільки останній визначається відносно вузькими рамками

попиту. В результаті загострюється конкуренція, зростає нестійкість кон'юнктури ринків.

Крім того, НТП є основною причиною структурного безробіття, яке обумовлене зникненням окремих професій і виникненням нових.

Державне і міждержавне регулювання економіки здійснюється шляхом тарифних і нетарифних обмежень, прямого і скритого субсидіювання виробництва і експорту, податків і обмежень, втілення у життя спеціальних урядових програм і т.д.

Державний вплив на кон'юнктуру здійснюється у двох напрямках:

- Ц через купівлю і продаж товарів та послуг, що формує певне співвідношення попиту і пропозицій на конкретних ринках;
- 2) через адміністративні і економічні важелі, тобто кредитні, бюджетні, податкові закони і регламенти, що впливає на динаміку виробництва (а, отже, і пропозиції), а також на рівень і структуру попиту.

Одним з найважливіших КУФ на світових ринках окремих видів сільськогосподарської сировини і продовольства (зернових, цукру, оліємісного насіння, рослинних олій, м'яса, молока і молочних продуктів) є заходи міждержавного регулювання.

В сучасних умовах важливими принципами регулювання стали:

- єдність закупівельних цін;
- усунення торгових бар'єрів у взаємній торгівлі;
- централізовані операції по закупівлі продукції фермерів за гарантованими цінами і т.п.;
- колективне фінансування заходів з проведення єдиної сільськогосподарської політики через спеціально створений Сільськогосподарський фонд.

Стан інформаційних систем та інформаційних технологій. Досвідчені спеціалісти з кон'юнктури кажуть: "Кон'юнктуру форту мають не стільки фактори, скільки інформація про них".

Відсутність регулярної і надійної інформації про стан на будь-яких товарних ринках є сильною дестабілізуючою обставиною. Інформаційна

неясність веде до особливо нестабільної, мінливої кон'юнктури. Переко-
натися в цьому дозволяє, зокрема, наступний приклад.

Оцінка врожаю основних сільськогосподарських культур в США публікується Міністерством сільського господарства цієї країни 13-го чи-
сла кожного місяця. Експертиза здійснюється спеціалістами в так званих
"сейфах", щоб до опублікування нові дані не могли просочитися в пресу,
на біржі або до конкретних зацікавлених фірм чи осіб.

Оскільки суттєва переоцінка даних може спричинити "вибух" рин-
ків, то зрозуміло, що той, хто краще поінформований, має можливість
розробити і реалізувати успішну тактику. Поява ж нових оцінок урожаю,
як правило, є основною причиною короткотермінових змін кон'юнктури, і
відповідно цін.

Важливою обставиною стало в останні роки безпрецедентно різке
зниження цін на товари і послуги, пов'язані з сучасними інформаційними
технологіями, які використовуються для збору, обробки, зберігання та пе-
редачі кон'юнктурної інформації. В результаті на початку XXI ст. кіль-
кість діючих у світі персональних комп'ютерів перевищила 250 млн. (по-
рівняно з 2 тис. у кінці 50-их років XX ст.), загальна кількість користува-
чів Internet - 350 млн. осіб (порівняно з 3 млн. на початку 90-их років XX ст.).

Розглядаючи вплив інформаційних технологій на економічну
кон'юнктуру, важливо прийняти до уваги те, що їх використання зосередже-
но першою чергою в промислово розвинутих країнах, які базуються на
принципах розвитку інформаційно-інноваційної економіки. Це зумовлює
подальше збільшення науково-технічного розриву між промислово розвину-
тими країнами і країнами, що розвиваються, а отже і нерівномірну їхню
участь у світовому товарообміні.

Ще один аспект впливу даного КУФ полягає у тому, що велика ін-
формаційна насиченість ринку і повсюдна легкість загального доступу до
всієї ринкової інформації різко знижують вимоги і гарантії достовірності
та надійності інформації. Більше того, проведення на сучасному
комп'ютеризованому ринку торговельних, страхових, спекулятивних та
інших операцій в режимі on-line часто провокує несподіваний, зовсім еко-

номічно невиправданий ажіотаж, який призводить до різкої дестабілізації ринку. Найчастіше такого роду ситуація складається на світових фінансових ринках, коли величезні маси "гарячих грошей" у лічені секунди перекочовують з однієї валютної чи фондової біржі на іншу, створюючи безпрецедентні за масштабами фінансові кризи, які потрясають економіку цих держав. Наприклад, за останні роки такі потрясіння пережили Бразилія та багато країн Південно-Східної Азії.

Значною є проблема відділення достовірної інформації від недостовірної чи часто надлишкової, яка може бути не тільки непотрібною, але і завідомо шкідливою, тобто дезінформацією, яка цілеспрямовано спотворює справжнє становище на ринку. За оцінками спеціалізованої преси, майже дві третини компаній промислово розвинутих країн страждають від надлишку інформації. Окрім потужних фірм і організацій, багаточисельні учасники ринку вимушені діяти в умовах підвищеної невизначеності, сприяючи цим створенню додаткової нервозності і нестійкості кон'юнктури ринку.

Валютна та кредитно-грошова ситуація впливає на загальногосподарську кон'юнктуру і кон'юнктуру товарних ринків у зв'язку із;

- зміною курсів основних валют;
- динамікою вартості кредиту;
- інфляційними процесами.

Механізм впливу коливання валютних курсів на кон'юнктуру в основному зводиться до наступного; пониження курсу національної валюти обумовлює ріст світових цін, перерахованих в національну валюту за новим курсовим співвідношенням, і значить, зумовлює зниження попиту на товари. Зворотній вплив відбувається при підвищенні валютного курсу.

Сильний вплив на ситуацію на товарних ринках має динаміка вартості кредиту. При зростанні вартості кредиту, тобто при підвищенні облікових ставок, знижується попит на інвестиційні ресурси, і як наслідок зменшуються інвестиції у виробництво товарів і послуг. Це створює передумови щодо зниження виробництва і пропозиції продукції. Навпаки, здешевлення кредиту призводить до розширення виробництва і пропозиції, а отже, і до зміни кон'юнктури.

Що ж представляє собою і як впливає на тенденції розвитку товарних ринків таке складне явище як інфляція?

Інфляцію визначають як переповнення каналів грошового обігу відносно товарної маси, що знаходить прояв у зростанні цін.

Інфляція, що розвивається помірними темпами (2-3% за рік) вигідна продуцентам, оскільки, веде до можливості одержати інфляційний надприбуток за рахунок відставання росту заробітної плати від підвищення цін. Крім того, коли гроші постійно знецінюються, посилюється намагання населення перевести їх у товарну форму. Відбувається "втікання грошей у товари", в результаті підвищується попит, тобто з'являються ознаки пошавлення кон'юнктури.

Але коли перетинається постійно "дрейфуюча" межа між помірною інфляцією і гіперінфляцією (вище 10% за рік), виникають проблеми, все важче стає вирішувати звичайні економічні питання. Ціни постійно збільшуються. В цих умовах неможливе навіть укладення середньострокових контрактів.

Коли інфляція виходить з під контролю, виробники переходять до прямого товарообміну, не здійснюються нормальні господарські зв'язки, розпадається ринок, посилюється соціальна напруга.

Енергетичні та екологічні проблеми є важливим КУФ постійного характеру, особливо для ринків машин і обладнання, а також і для ринків, що мають до цієї галузі лише непряме відношення.

Гостра необхідність у зниженні витрат енергії вимагає заходів по вдосконаленню технічної бази шляхом використання нового обладнання, значного підвищення техніко-економічних характеристик енергоспоживаючих і енергоперетворюючих машин, оптимізації режимів їх роботи і т.п.

Це призводить до змін у сфері розвитку попиту і виробництва широкого асортименту обладнання.

Особливо великі зусилля докладаються в тих галузях машинобудування, продукція яких використовується в оснащенні найенергоємкісних

виробництв і секторів економіки, таких, наприклад, як електроенергетика, транспорт, хімічна промисловість, целюлозно-паперова, металургійна та ін.

Одне з глобальних питань сьогодення - охорона навколишнього середовища від результатів (наслідків) господарської діяльності людини. Тому екологічна проблема стає важливим фактором, що впливає на ринкову ситуацію.

Важливим напрямом природоохоронних заходів є вдосконалення виробничих процесів та основного технологічного обладнання з метою нешкідливості або зниження шкідливості людської діяльності. Інший напрям включає групу заходів, спрямованих на ліквідацію шкідливого впливу на навколишнє середовище за рахунок використання додаткового спеціального природоохоронного обладнання, яке може вмонтовуватись в технологічну лінію або використовуватись самостійно. На практиці ці два напрями існують паралельно і доповнюють один одного.

Загалом вирішення екологічних проблем має зростаючий вплив на розвиток не тільки ринків машин та обладнання, безпосередньо пов'язаних з охороною навколишнього середовища, але й ринків, які мають непряме відношення до цієї сфери.

Реальний вплив процесів **глобалізації світової економіки** на формування і розвиток економічної кон'юнктури відчутний у багатьох аспектах, перш за все в неухильній участі всіх країн у міжнародному поділі праці. Суть процесів глобалізації полягає у тому, що в сучасному світі відбувається ріст взаємозалежності національних економік країн світу, поглиблення інтернаціоналізації виробництва і капіталу, транснаціоналізації суспільного життя на планетарному рівні, включаючи політичні, економічні, соціальні, культурні, релігійні та інші його сторони.

В результаті глобалізації поступово вирівнюються умови господарювання, зближуються національні і світові ціни, знімаються зовнішньоторговельні бар'єри для реалізації товарів та послуг, уніфікується діяльність товарних, валютних і фондових бірж, фінансових ринків різних країн.

Враховуючи вищенаведене, таке складне явище як загальна глобалізація світової економіки, що не піддається точному кількісному виміру,

не зовсім правильно або занадто спрощено вважати лише одним з нециклічних кон'юктуроутворювальних факторів постійного характеру.

Тому сучасні науковці-економісти схильні розглядати процес розвитку глобалізації світової економіки як принципово новий фон, об'єктивно вищу ступінь інтеграції, своєрідну атмосферу багатогранності ділових взаємовідносин на новій правовій основі всіх суб'єктів світової економіки.

Основний тренд глобалізації світової економіки - різке посилення ролі **транснаціональних або глобальних корпорацій** (ТНК або ГК), які успішно виступають на світовій арені нарівні з багатьма суверенними державами. З середини 80-их років ХХ ст. і до початку ХХІ ст. кількість ТНК у світі зросла з 7 тис. до 40 тис. При цьому 500 найкрупніших ТНК (з центрами у США, Японії, Німеччині, Великобританії, Канаді та інших промислово розвинутих країнах) контролюють майже 70% міжнародної торгівлі та більше половини всіх прямих іноземних інвестицій.

Наведені приклади впливу нециклічних постійнодіючих кон'юктуроутворювальних факторів свідчать про те, що їх значимість у формуванні і розвитку економічної кон'юнктури є дуже великою, причому високоагрегований якісний характер цих КУФ та тривалість їх впливу є досить різними і в різних сполученнях проявляються як на світовому ринку, так і на конкретних товарних ринках, в тому числі в окремих регіонах і країнах.

4. КОН'ЮКТУРОУТВОРЮВАДЬНІ ФАКТОРИ ТИМЧАСОВОГО ХАРАКТЕРУ

Окрім розглянутих постійнодіючих КУФ, важливу роль у формуванні і розвитку економічної кон'юнктури відіграють непостійнодіючі тимчасові і випадкові фактори. Вони, часто проявляються у формі соціальних конфліктів (страйків), політичних та військових криз, спалахів ділової активності спекулятивного характеру, прийняття урядами країн чи міжнародними організаціями заборонних або обмежувальних заходів, а також стихійних лих - землетрусів, наводнень і цунамі, засух, снігових заметів, заморозків, лісових пожег та ін.

Характерною особливістю соціальних конфліктів в даний час є те, що вони вже не є одиничними страйками, а все частіше - загальнонаціональними страйками, які відбуваються у провідних галузях економіки (металургійній промисловості, енергетиці, на транспорті і т.п.).

Страйки або навіть загрози страйків сильно впливають як на загальноекономічне становище, так і на кон'юнктуру окремих товарних ринків.

Страйковий рух в автомобілебудуванні (на підприємстві "Фольксваген" та "Даймлер-Бенц" у вересні 1995 року) створив небезпеку зміни кон'юнктури на ринках гумовотехнічних виробів (шин) та синтетичного каучуку.

Значний вплив на кон'юнктуру світових ринків мають політичні кризи, напруга у відносинах між державами, військові конфлікти. На економічну кон'юнктуру впливають і інші прояви зовнішньоекономічної напруги: обмеження кредитів, ембарго та інші санкції.

Сучасні електронні комунікації дозволяють здійснювати операції на світовому фінансовому ринку цілодобово, в результаті чого з рук в руки щоденно переходять гігантські ліквідні ресурси порядку 1,3-1,45 трлн, дол. Граючи на пониження або на підвищення курсів валют, міжнародні спекулянти отримують величезні виграші. В підсумку, за оцінками спеціалістів, фінанси нібито відриваються від реальної економіки, що призводить до миттєвого, як правило, несподіваного і абсолютно неконтрольованого переливу капіталів з однієї країни в іншу. При цьому мова йде не про такі бажані прямі інвестиції, а про портфельні, чисто спекулятивні заходи, які несуть потужний негативний ефект нестабільності для світової валютно-фінансової системи, вис гупають "збурювачами" загальногосподарської кон'юнктури світу та окремих країн. Так, фінансова криза у країнах Південно-Східної Азії (1997р.) потребувала негайного і найсерйознішого втручання зі сторони урядів і центральних банків промислово розвинутих країн, МВФ, МБРР та інших міжнародних фінансових інститутів для пом'якшення надзвичайно негативних наслідків кризи на світову економіку, всю систему світогосподарських зв'язків.

Стихійні лиха часто призводять до значних порушень функціонування окремих галузей економіки, знищенню матеріальних цінностей. Це обумовлює скорочення виробництва, і, як наслідок, змінюється співвідношення попиту і пропозиції на окремих товарних ринках, тобто їх кон'юнктура.

Особливо слід зазначити, що існують ринки, ситуація на яких в основному залежить від стихійних факторів, зокрема ринки сільськогосподарської сировини. Їх часто називають "погодинними".

Так, під час сильної засухи в США в кінці 90-их років динаміка цін на сою (важливу сільськогосподарську культуру цієї країни) відображала повідомлення про погоду в основних соєвиробничих штатах. При появі даних про опади, ціни досить різко (приблизно на 20-30%) знижувались, а після повідомлень, що прогноз не справдився, вони підвищувались на 50-70% протягом декількох годин.

Серед непостійнодіючих КУФ особливо виділяються сезонні фактори. Вони унікальні за своєю періодичністю і складають окрему підгрупу. Підгрупа сезонних факторів охоплює не тільки зміну сезонів і пов'язані з нею погодні умови, але і:

- сезонність виробництва і споживання окремих товарів;
- щорічні національні, міжнародні, релігійні свята та обряди;
- період масових відпусток і канікул;
- сезонність моди і т.п.

Загалом сезонність впливає на економічну кон'юнктуру багатьох товарних ринків: сільськогосподарської сировини і продовольства, рибних продуктів, лісних товарів, будівельних матеріалів та ін.

Сезонний характер виробництва сільськогосподарської продукції чітко відображається на динаміці попиту і цін на ці товари. Зрозуміло, що пропозиція сільськогосподарської продукції (рослинництво, овочі, фрукти) буде вищою після збору врожаю, що призведе до пониження цін і збільшення попиту.

При цьому не можна не зазначити, що вплив такого постійнодіючого КУФ, як НТП певною мірою нейтралізує вплив сезонності на ринках

сільськогосподарської сировини і продовольства, оскільки з'являються сучасні сховища, технології і т.п., які дають змогу вирівнювати сезонні коливання попиту і пропозиції.

Сезонні коливання впливають на кон'юнктуру не тільки сільськогосподарських, але і багатьох промислових товарів, впливаючи на їх пропозиції і особливо - на сезонність попиту. Наприклад, як правило, за весняно-літній період, на який припадає час щорічних відпусток і канікул основної маси населення, реалізується майже дві треті частини щорічного обсягу продажу автомобілів особистого користування, значна частина пляжного, туристичного, спортивного інвентарю тощо.

На деякі галузі економіки сезонність має опосередкований вплив - через зв'язок з сезонними галузями сільського господарства і промисловості або завдяки сезонності споживання даного товару.

Так, під впливом сезонності виробництва багатьох видів сільськогосподарської продукції зазнають різких коливань вантажообороту залізничних доріг (збільшуються у період збору врожаю і скорочуються у зимові місяці), потреба в хімічних добривах, різних ядохімікатах і т.п. В зимовий період скорочується попит на бензин й акумуляторні батареї (а, отже й на свинець для їх виготовлення), але збільшується попит на вугілля та опалювальні нафтопродукти. Обсяг будівельних робіт зростає у літні місяці і скорочується зимою.

Не дивлячись на нібито простоту врахування сезонних факторів, дуже важливо знати, на яких ринках, в який час і наскільки сильно вони впливають на кон'юнктуру, щоб не прийняти їх за інший суттєвий і тривалодіючий фактор.

Великий вплив на формування попиту на низку споживчих товарів має мода. Вона, посилена рекламою, надає речам функцію символів соціального статусу, життєвого успіху. В сучасних умовах мода перетворилась в один з важливих факторів, що пронизують ринкову сферу і впливають на рішення, котрі приймаються як зі сторони пропозиції, так і зі сторони попиту. "Заплановане знецінення" забезпечує завантаження і розвиток не тільки специфічних, так званих модних галузей (швейна, взуттєва, хутря-

на, косметична і т.п.), але і галузей, що виготовляють товари тривалого користування (автомобілі, предмети домашнього обладнання, меблі і т.д.). Якщо досягається періодичне знецінення накопичених споживчих товарів та обладнання в результаті їх морального старіння, то тим самим відкриваються нові можливості для завантаження промислового виробництва і розширення збуту, викликаючи підйом економічної кон'юнктури. Форсоване моральне зношення призвело до розвитку ринку "секон-хенд", а також ринку потриманих (чи таких, що були в користуванні) товарів тривалого попиту, перш за все ринку потриманих автомобілів.

Не дивлячись на велику різноманітність, характер і тривалість прояву непостійнодіючих тимчасових КУФ, спільним для них є те, що вони практично не підлягають науковому прогнозуванню. В першу чергу це стосується стихійних лих. Великий елемент невизначеності в часі і в просторі мають соціальні і політичні конфлікти. Лише в окремих випадках можна визначити початок страйку у тій чи іншій галузі промисловості або економіки, угадати чи передбачити спалах політичних або військових конфліктів. Тоді така інформація може бути успішно використана для розробки альтернативних варіантів прогнозів ринкової кон'юнктури за формулою: "якщо станеться..., то..." або "якщо не станеться..., то...". Проте характер несподіваності у більшості залишається превальованим для цієї групи КУФ.

Такою є в цілому система факторів формування і розвитку економічної кон'юнктури.

Особливу роль у дослідженні економічної кон'юнктури відіграє комплексний підхід до вивчення КУФ, оскільки визначальна роль факторів, різних за напрямом і тривалістю впливу, постійно змінюється. Для того, щоб розуміти ці зміни, необхідно вивчати і виявляти весь комплекс факторів, що формують загальногосподарську кон'юнктуру чи кон'юнктуру товарних ринків.

В кожний момент чи період часу кон'юнктура представляє собою своєрідний результат взаємодії різних за тривалістю впливу, силою і напрямом впливу факторів, тобто кон'юнктура є функцією взаємодіючих факторів.

Це можна виразити формулою:

$$K = \Gamma (T - \text{Ц} - \text{С} - \text{Н}),$$

де К - кон'юнктура;

Т - тривалі тенденції (тренди);

Ц - циклічні фактори;

С - сезонні фактори;

Н - нерегулярні (випадкові) фактори

Таким чином, економічна кон'юнктура в кожний момент або період представляє собою комбінацію циклічних, трендових, сезонних і випадкових процесів.

Перші три категорії, як свідчить сучасна наука, значною мірою, тобто з певною імовірністю, прогнозовані. І чим більше можна пояснити теоретично і моделювати математично ці процеси, тим більш вузькою стає сфера випадкового, невідомого.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреева Р.Д. Технология бизнеса: маркетинг М: ИНФРА-Норма, 1997. С 70-80.
2. Карпов В.А., Кучеренко В.Р. Маркетинг: прогнозування кон'юнктури ринку: Навчальний посібник -К : Т-во "Знання", КОО, 2001 - С 51-56,58-63.
3. Ноздрева Р.Б., Цыгичко Л.И. Маркетинг: как побеждать на рынке. - М : Финансы и статистика, 1991 - С 17-19,22-28,36-58.
4. Поляков В.В. Прогнозирование мирового товарного рынка - М.: Экзамен, 2002, С. 10-29.

4. У.С. Буров А.С. Кон'юнктура мирового рынка товаров и услуг: теоретическое исследование. - М.: Журнал, 2005. - С. 7-35.

438 6. Курдюмов В.В., Карпов В.А. Экономическая кон'юнктура. Методы анализа. - М.: Центр, 2004. - С. 1-100.

442 7. Андрущенко Г.П., Кардюмов В.В. Кон'юнктура мирового рынка товаров и услуг: теоретическое исследование. - М.: Журнал, 2005. - С. 7-29.

4. 12 Я Петровская И.А. Юридический анализ. Методы анализа. - М.: Архив-Информ, 2005. - С. 46-88.

4. 73 * 1. Юристы С.Г. Методы анализа. - М.: Центр, 2004. - С. 1-100.

Ю. Викентий С.-И. К. 2. Юристы С.Г. Методы анализа. - М.: Центр, 2004. - С. 1-100.

Підписано до друку 20.11.03 р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman. Друк на різнографі.
1,75 др. арк. 1,62 ум. др. арк. 1, 17 облік, видавн. арк.
Тираж 120 прим. Зам. 627.

Віддруковано в друк видавництва Львівської комерційної академії
79011 м Львів, вул У Самчука. 6 Тел. 76-07-75. e-mail drook@iias.lviv.ua
Свідоцтво Держкомітету інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України
серія ДК № 246 від 16.11.2000 р